

Mirośław Nagielski

Wydział Historii Uniwersytetu
Warszawskiego

ORCID 0000-0003-4873-4313

**Sejmik wiłkomierski jako forum
walki politycznej w dobie
rokoszu Jerzego Lubomirskiego
w świetle instrukcji królewskich****Słowa kluczowe:**Wiłkomierz, instrukcje, rokosz, Lubomirski, Wielkie
Księstwo Litewskie

O stanowisku i postawach szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego wobec rokoszu Jerzego Sebastiana Lubomirskiego pisało wielu historyków zajmujących się jego przebiegiem i relacjami władcy tak z elitami, jak i ze szlachtą w tym okresie. Szeroko omówił poglądy szlachty litewskiej wyrażane w instrukcjach sejmikowych Andrzej Rachuba w swojej pracy doktorskiej, której fragmenty opublikował w artykułach naukowych¹. Główne działania wojenne toczyły się w Koronie i to szlachta koronna była zaangażowana w konflikt z monarchą, ale także na Litwie wydarzenia te wywołały spory pomiędzy adherentami dworu a opozycją choćby ze względu na udział korpusu sił W.Ks.Lit. w wojnie domowej wspierających Jana Kazimierza w walce z rokoszami. Tym bardziej że nadal trwała wojna z Moskwą i zagrożone były wschodnie prowincje Księstwa. Stosunkowi szlachty litewskiej w ww. okresie w kontekście walki na sejmach walnych i obrad sejmikowych poświęcili uwagę m.in. Stefania Ochmann-Staniszevska i Zdzisław Staniszevski², Witold Kłaczewski³, Mirośław

¹ A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego w latach 1664–1667*, Warszawa 1979 (praca doktorska w Bibliotece Wydziału Historii Uniwersytetu Warszawskiego).

² S. Ochmann-Staniszevska, Z. Staniszevski, *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo – doktryna – praktyka*, t. 1–2, Wrocław 2000.

³ W. Kłaczewski, *W przededniu wojny domowej w Polsce. Walka sejmowa lat 1664–1665*, Lublin 1984.

Nagielski⁴ czy Paweł Krakowiak⁵. Nie sposób pominąć dorobku odnoszącego się do Litwy A. Rachuby, który wiele miejsca w swych publikacjach poświęcił stanowiowi tak elit politycznych, jak i szlachty litewskiej wobec toczącej się w Koronie wojnie domowej⁶. Faktycznie należałoby opracować stanowiska poszczególnych sejmików litewskich, ale niewielka liczba instrukcji sejmikowych powoduje, że badacze muszą ograniczyć się do wybranych powiatów i województw⁷. Stąd zespół akt, które odnajdujemy w Bibliotece im. V.L. Wernackiego w Kijowie pod sygnaturą Fond I rkps 5953⁸, zawierających m.in. instrukcje powiatu wilkomierskiego z okresu rokосу J. Lubomirskiego, ukazują relacje, jakie istniały między dworem królewskim a szlachtą, która ustosunkowywała się do oczekiwań władcy w instrukcjach przedsejmowych. Temat ten został już częściowo opracowany w literaturze w kontekście stanowiska szlachty wobec toczącej się wojny domowej w Koronie; warto jednak skonfrontować oczekiwania dworu wobec szlachty i jej stanowiska na sejmikach przedsejmowych⁹.

Wobec toczących się działań wojennych na pograniczu z Moskwą szlachta litewska sceptycznie odniosła się do postawienia marszałka i hetmana polnego koronnego J. Lubomirskiego przed sądem sejmowym przez stronnictwo dwor-

⁴ M. Nagielski, *Rokosze Jerzego Lubomirskiego w 1665 roku*, Warszawa 1994; idem, *Druza wojna domowa w Polsce. Z dziejów polityczno-wojskowych Rzeczypospolitej u schyłku rządów Jana Kazimierza Wazy*, Warszawa 2011.

⁵ P. Krakowiak, *Dwa sejmy w 1666 roku*, Toruń 2010.

⁶ Zob. A. Rachuba, *Litwa wobec sądu nad Jerzym Lubomirskim*, KH, 93, 1987, 3, s. 679–707; idem, *Zabiegi Dworu i Jerzego Lubomirskiego o pozyskanie Litwy w 1664 r.*, PH 78, 1987, 1, s. 1–17; idem, *Radziwiłłowie wobec rokосу Lubomirskiego*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 3: *Radziwiłłowie XVI–XVIII wieku: w kręgu polityki i kultury*, Warszawa 1989, s. 85–103; idem, *Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763*, Warszawa 2002; idem, *Boje Jana Kazimierza o Litwę w latach 1656–1668. Sukces stronnictwa dworskiego w walce z opozycją*, w: *Dwór a kraj. Między centrum a peryferiami władzy. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski na Wawelu*, red. R. Skowron, Kraków 2003, s. 415–430; idem, *Konwokacja litewska w Białej w 1665 roku*, w: *Studia historyczno-prawne. Prace dedykowane Profesorowi Janowi Sereyde w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, red. J. Dorobisz, W. Kaczorowski, Opole 2004, s. 267–278; idem, *Litwa wobec rokосу Jerzego Lubomirskiego 1664–1667*, w: *Król a prawo stanów do oporu*, red. M. Markiewicz, E. Opaliński, R. Skowron, Kraków 2010, s. 249–258.

⁷ Zob. przykładowo pracę A. Rachuby, *Sejmiki generalne Wielkiego Księstwa Litewskiego w Wołkowysku i Słonimiu*, w: *Między Zachodem a Wschodem. Studia z dziejów Rzeczypospolitej w epoce nowożytnej*, red. J. Staszewski, K. Mikulski, J. Dumanowski, Toruń 2002, s. 42–53.

⁸ Nacjonalna Biblioteka Ukrainy im. V.I. Vernadskiego w Kijowie (dalej: NBU), f. I, nr 5953, k. 44–338.

⁹ M. Nagielski, *Szlachta powiatu wilkomierskiego wobec rokосу*, s. 61–68.

skie. Para królewska przykładała dużą wagę do pozyskania posłów litewskich, aby wsparli jej plany względem opozycji. Sejm walny, który rozpoczął obrady 26 listopada 1664 r., potwierdził wpływy Paców na wielu sejmikach przedsejmowych. Na sejmiku w Wilkomierzu na posłów wybrano starostę wilkomierskiego Władysława Szmelinga oraz Kazimierza Dowmonta Siesickiego chorążego wilkomierskiego¹⁰. Ten pierwszy, silnie związany z dworem królewskim, energicznie działał w jednaniu stronników dla pary królewskiej, próbując skłonić do jej poparcia starostę żmudzkiego Jerzego Karola Hlebowicza¹¹. Szlachta wilkomierska reprezentowała stanowisko regalistyczne, nie podnosząc kwestii postawienia marszałka wielkiego koronnego przed sądem sejmowym. W większości posłowie litewscy na tym sejmie wspierali dwór w atakach na J. Lubomirskiego, a liderzy rodów Sapiehów i Radziwiłłów (Paweł Sapieha i Bogusław Radziwiłł) mimo prób wstawiennictwa za nim zrezygnowali z udziału w obradach sejmu, co usztywniło posłów litewskich skłonnych do wystąpienia o darowanie win sądzonego senatora¹². Jedynie nieliczne instrukcje, jak np. z sejmiku słonimskiego, podnosiły, iż skazanie J. Lubomirskiego może doprowadzić do wojny domowej, prosząc króla o przedstawienie stanom Rzeczypospolitej powodów jego postawienia przed sądem sejmowym¹³.

Stanowisko szlachty wilkomierskiej do narastającego konfliktu pomiędzy eksmarszałkiem a dworem możemy badać głównie na podstawie instrukcji na sejmikach przedsejmowych na trzy kolejne sejmy walne w latach 1665–1666, gdyż nie mamy zbyt wielu relacji zarówno szlachty, jak i elity litewskiej z tego okresu, przedstawiających ich stanowisko wobec genezy, przebiegu i rezultatu zmagania monarchy z rokoszanami. Dla szlachty litewskiej obawiającej się, iż rokosz może być wykorzystany przez Moskwę w eskalacji działań wojennych na wschodnich rubieżach W.Ks.Lit., istotne było znalezienie środków na opłacenie armii litewskiej. Nie dziwi zatem, że dwór w instrukcji na sejmiki przedsejmowe skierowane na Litwę ustalił ich termin na 19 lutego, wskazując, że przyszły sejm nie powinien poruszać spraw prywatnych, w tym restytucji eksmarszałka, a koncentrować się na zabezpieczeniu granic Rzeczypospolitej i obmyśleniu środków na opłacenie wojska; stąd ustalono na radzie senatu z udziałem JKMci, iż będzie to sejm dwuniedzielny¹⁴.

¹⁰ Zob. instrukcję powiatu wilkomierskiego uchwaloną na sejmiku przedsejmowym w dniu 15 X 1664 r., BN, rkp. 3092, k. 94–96v.

¹¹ A. Rachuba, *Litwa wobec sądu nad Jerzym Lubomirskim*, s. 692.

¹² Ibidem, s. 252–253.

¹³ Zob. instrukcję powiatu słonimskiego na sejm warszawski z 17 X 1664 r., AGAD, Archiwum Radziwiłłowskie (dalej: AR), dz. II, ks. 20, k. 716–722.

¹⁴ W. Kłaczewski, op. cit., s. 98–99.

Dwór liczył, że wpływy Paców na sejmikach litewskich będą na tyle silne, iż opozycja będzie zmarginalizowana; stąd kanclerz litewski Krzysztof Pac wysłał własne „punkty” na nie, aby wybrani posłowie wręcz podziękowali królowi za przeprowadzony proces eksmarszałka, co miało przywrócić w Rzeczypospolitej spokój. Było to zgodne z instrukcjami królewskimi na sejmiki przedsejmowe tak w Koronie, jak na Litwie, gdzie podnoszono kwestie niewłączenia żadnych spraw prywatnych poza obroną granic Rzeczypospolitej i opłaceniem wojska. W instrukcji danej posłowi królewskiemu na sejmik wołyński czytamy:

aby żadnych innym posłom swym w instrukcjach nie podawali materii, które *excedere* same obrony miały, tymże serio przykazawszy aby umyślnie na początek sejmku zjachali się do zgody powszechnej stosując się, sejmku tego rwać się nie ważyli, w tym się przed Bogiem i światem oświadczając, iż jeśli by jeszcze sejm ten *malignitas* czyja rozerwać miała, a przez to w tak jawne podać ojczyznę niebezpieczeństwa czyjekolwiek nasadziło się zuchwalstwo zguby jej nie będzie przyczyna JKMcI, ale raczej sami to sobie przypisać będziemy musieli¹⁵.

Brak odniesień do wyroku wydanego na J. Lubomirskiego wynikał także z faktu, że listy eksmarszałka do szlachty litewskiej skutecznie kontrolowali Pacowie i większość z nich została przejęta przez nich przed rozpoczynającymi się sejmikami przedsejmowymi. Słusznie zauważył także A. Rachuba, że szlachtę litewską bardziej interesowały kwestie związane z zabezpieczeniem granic Litwy przed Moskwą, opłaceniem ich armii czy funkcjonowaniem mennic niż sprawy dotyczące restytucji eksmarszałka. Tym bardziej że instrukcja JKMcI w żadnym z punktów nie odnosiła się do skazanego wyrokiem sądu sejmowego J. Lubomirskiego¹⁶. Potwierdzają takie stanowisko uchwały szlachty na sejmikach w Wilnie, Rosieniach i Grodnie, gdzie ostro występowano wobec tych, którzy zdecydowali się na zerwanie obrad sejmku wiosennego 1665 r.¹⁷

Nie posiadamy instrukcji szlachty wilkomierskiej na ten sejm, wiemy, iż jej reprezentantem był Stanisław Zenowicz, podkomorzy wilkomierski¹⁸. Z dziaruszy tego sejmku wynika, że w walce z opozycją główną rolę odgrywali posłowie z Mazowsza i Litwy. Do najbardziej aktywnych wśród posłów litewskich należeli:

¹⁵ Zob. *Puncta instrukcyje posłowi na sejmik województwa wołyńskiego dane od KJMCI w 1665 r.*, BC, rkp. 2446 IV, s. 562–564.

¹⁶ A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie wobec rokoszu Lubomirskiego*, s. 144.

¹⁷ W. Kłaczewski, op. cit., s. 109–110.

¹⁸ Zob. dziarsz sejmku zerwanego 1665 r., AGAD, Archiwum Publiczne Potockich, rkp. 321, s. 19.

pisarz litewski Andrzej Kotowicz, posłowie żmudzcy podsędek Piotr Rybiński i podstoli Jan Karol Billewicz, poseł inflancki Jan Szlichtyng oraz z Wiłkomierza wymieniony wcześniej S. Zenowicz¹⁹. Jednak zerwanie sejmu wiosennego 1665 r. stawiało W.Ks.Lit. w trudnej sytuacji ze względu na niezakończoną wojnę z Moskwą oraz nieopłacone siły litewskie. Stąd na sesji litewskiej (29 III 1665) oraz dwóch radach senatu w dniach 30 i 31 marca uchwalono konieczność zwołania konwokacji w Brześciu lub Białej na dzień 2 maja tego roku. Czy posłowie z sejmiku wiłkomierskiego wysłali swych przedstawicieli do Białej, nie wiemy. W dniu jej rozpoczęcia w Białej znajdowało się zaledwie dwóch senatorów oraz jedenastu posłów. Także A. Rachuba wśród posłów litewskich nie widzi przedstawicieli z Wiłkomierza²⁰.

Przedstawiciele z tego powiatu widzimy na kolejnej konwokacji litewskiej w Grodnie w lipcu 1665 r. Na niej uchwalono podatki na opłacenie wojska litewskiego oraz dla komisarzy prowadzących rokowania z Moskwą. Pod aktem tej konwokacji podpisał się poseł z Wiłkomierza Stanisław Zenowicz, podkomorzy wiłkomierski, oświadczając, iż powiat jego „*praecavendo* sobie wprzód względem szesnastu podymnych, jeszcze za urzędu sławnej pamięci jmp. Gosiewskiego, podskarbiego wielkiego, hetmana polnego W.Ks.Lit., *coaequatione* na sejmie przysłym, teraz na też podatki jako i województwo wileńskie pozwała, *salva coaequatione* na sejmie przysłym”, co miał potwierdzić sejmik tego powiatu 6 sierpnia tego roku²¹. Zebrani poza zaleceniami do nagród obu hetmanów Pawła Sapiehy i Michała Kazimierza Paca oraz biskupa wileńskiego Jerzego Białłozora poruszyli kwestie dotyczące gratyfikacji dla pokaleczonych i żołnierzy, zasług towarzystwa roty husarskiej JKMcI w kompucie litewskim, kontraktów mennicznych z Tytusem Liwiuszem Boratynim i Hornem²² czy uznania długów generała artylerii litewskiej Władysława Mikołaja Judyckiego²³. Mając poparcie

¹⁹ A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego*, s. 146.

²⁰ Zob. T. Wasilewski, *Wazowie w Błotkowie (Terespolu) i Białej*, w: *Z nieznannej przeszłości Białej i Podlasia*, red. M. Skowronek, Biała Podlaska 1990, s. 98–99; por. A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego*, s. 158–159.

²¹ Akt tej konwokacji z 3 VII 1665 r. znajdujemy w: *Akty izdavaemyje Vilenskoju Archeograficeskoju Kommissseju dla rabora drevnich aktov v Vilnie*, t. 34, Wilno 1909, s. 12–20.

²² Zob. o ich działalności mennicznej w: M. Nagielski, *Tytus Liwiusz Boratyni (Burrattini) i jego rozliczenia z wojskiem Wielkiego Księstwa Litewskiego z lat 1664–1668*, w: *Jednostka, rodzina i struktury społeczne w perspektywie historycznej. Księga jubileuszowa dedykowana prof. Cezaremu Kukli z okazji 45-lecia pracy naukowej*, red. P. Łozowski, R. Poniat, Białystok 2022, s. 147–157.

²³ *Ibidem*, s. 15–17.

większości posłów, udało się Janowi Kazimierzowi przeforsować za zgodą hetmanów wysłanie korpusu posiłkowego z sił litewskich pod komendą pisarza polnego litewskiego Aleksandra Hilarego Połubińskiego do Korony do walki z rokoszanami J. Lubomirskiego. Rezultat był oplakany, gdyż poniósł on klęskę pod murami Jasnej Góry 4 września 1665 r., a Litwini po wypuszczeniu z niewoli dali się we znaki szlachcie w województwie sandomierskim i lubelskim. Zawarcie 9 listopada 1665 r. traktatu palczyńskiego kończącego zmagania wojenne w tym roku szlachta litewska przyjęła pozytywnie, licząc, iż wszystkie oddziały litewskie skuteczniej będą bronić pogranicza z Moskwą wobec koncentracji sił przez Iwana Chowańskiego²⁴.

Palczyn nie zadowalał żadnej ze stron konfliktu, co nie rokowało dobrze kolejnemu sejmowi walnemu zwołanemu przez Jana Kazimierza na dzień 17 marca 1666 r. Legację królewską na sejmiki przedsejmowe w lutym 1666 r. omówił P. Krakowiak²⁵. Jakie były oczekiwania monarchy wobec szlachty, widzimy w instrukcji JKMcI na sejmik przedsejmowy powiatu wilkomierskiego (w dniu 3 lutego 1666), wydanej z kancelarii W.Ks.Lit. w Warszawie 22 grudnia 1665 r.²⁶ W instrukcji monarcha podkreślał trudy swego panowania w tym wojennym okresie, gdyż już

siedemnaście lat, *non leve mortalis veni spatium*, i nad to na tym thronie świętobliwym Najaśniejszych Przodków swoich wolnymi głosami osadzony zostawszy JKMsć Pan Nasz Miłościwy o nic więcej się nie starał, ani do czego bardziej przykładał usiłowania swojego, tylko żeby Państwa sobie powierzone, w jako największym obfitujące szczęściu widział²⁷.

Podkreślał swoje zasługi wojenne i udział w kampaniach zborowskiej, beresteckiej i żwianieckiej, „której *fructu* dotąd z statecznej Krymu całego przyjaźń cieszy się Ojczyzna”, a także z odzyskania wielu miast doby wojny szwedzkiej, udziału w batalii pod Kuszlikami w 1661 r. oraz w wyprawie zadnieprzańskiej na Moskwę. Jan Kazimierz przypominał szlachcie trudy sejmowania, gdzie odprawował dziesięć sejmów zakończonych sukcesem, cztery rozerwane oraz odbytych

²⁴ M. Nagielski, *Rokosz Jerzego Lubomirskiego w 1665 r.*, s. 204–205.

²⁵ P. Krakowiak, op. cit., s. 43–48.

²⁶ *Instrukcja posłowi JKMcI na sejmik powiatu wilkomierskiego przedsejmowy dnia trzeciego mscia lutego w roku 1666 przypadający dana z kancelariej wielkiej W. Ks. Lit. w Warszawie dnia 22 mca grudnia roku 1665*, NBU, f. I, nr 5953, k. 90–94.

²⁷ *Ibidem*, k. 90.

przy swoim boku 20 walnych konwokacji. Tłumaczył monarcha swe plany elekcyjne dobrem Rzeczypospolitej, gdyż chciał „widzieć jeszcze za żywota swego obranego” pana, co opacznie było widziane przez tych, których ambicja „samego tronu sięgała”, co wyraźnie sugerowało, iż zamysły takie miał rokoszanin J. Lubomirski. Monarcha podkreślał, iż jego prace wojenne i sejmowe nie odnoszą pożądanego skutku wobec rokoszu eksmarszałka, który wprowadził obce wojska w granice Rzeczypospolitej oraz „obnaża *praesidio* Ukrainę, *sollicitat* nieprzyjaciół i *conspirat* z nimi” niszczy Rzeczpospolitą.

Szeroko rozwodził się monarcha w sprawie skazania J. Lubomirskiego przez sąd sejmowy w 1664 r., biorąc

sobie na świadectwo, że w tej całej sprawie *nulli privatae indulsit vindicatae* JKMcś, ale tak jako obowiązek niósł królewski i siedzącego na tronie sprawiedliwości Pana, jako prawa ojczyście chciały i winnego same wytknęły sprawiedliwie osądził²⁸.

Jednocześnie „lecz nie pozwalała tych ojcowskich faworów zażyć zaślepiona i dawnymi nadęta nadziejami *ambitia*, nasadzona wchodzić niezwyčajnemi *er-rantibus* do tej ojczyzny drzwiami, które nie po jeden raz obłąkanemu otwarzała łaskawość” JKMc, stwierdzał, iż nigdy nie odmawiał łaski eksmarszałkowi. Jednak władca, mając na uwadze dobro Rzeczypospolitej i dwa kolejne sejmy walne rozerwane, „zahamował ostrą broń swoją, jako nigdy nie pragnący krwie *civium*, których *conservationis studium* a nie zguba *Regias* dotąd *exercuit curas*”²⁹. Na dowód, iż to strona przeciwna nie dąży do zgody i zakończenia rokoszu podawał punkty, jakie po ugodzie palczyńskiej uchwalono w kole pospolitego ruszenia wojówództw kaliskiego i poznańskiego, gdzie upoważniano kasztelana poznańskiego Krzysztofa Grzymułtowskiego do wydania uniwersałów do szlachty, wzywając ją na pospolite ruszenie, gdyby król nie złożył sejmików przedsejmowych, a w razie zerwania kolejnego sejmku szlachta miała wsiąść „zaraz na konie”³⁰. Monarcha ostrzegał szlachtę przed działaniami J. Lubomirskiego i jego adherentów, którzy wszczynają mieszaniny domowe. Wspomniał także, iż pod Palczynem omal nie doszło do bratobójczej batalii, gdy do walki uszykowane zostały siły obu stron konfliktu:

²⁸ Ibidem, k. 91r.

²⁹ Ibidem.

³⁰ M. Nagielski, *Rokosz Jerzego Lubomirskiego w 1665 roku*, s. 205.

O jako nader ciężki widok prezentował się oczom JKMcI, jako żalosne *spectaculum* patrząc na ufce uszykowane z największych *beneficiariis*, lubo to przodków JKMcI, lub jego własnych, każdy do siebie niech refleksyją uczyni³¹.

Zgodnie z daną obietnicą monarcha zwołał sejm walny i sejmiki przedsejmowe bezpośrednio po powrocie do stolicy, licząc, że to uspokoi szlachtę i adherentów J. Lubomirskiego. Pragnąc rozerwać związek pomiędzy konfederatami Adama Ostrzyckiego a rokoszanami, dążył do opłacenia wojska, stąd w instrukcji czytamy:

Przeto żaden dziwować się nie może, że JKMcI krwawe wojsk swoich zasługi, i onych praetensje z prawem popolitym i z samą zgadzające się słusznością, gorąco barzo na wszytkich sejmikach przedsejmowych zwykł *promovere*³².

W specyfikacji dotyczącej opłacenia wojsk litewskich wymieniał monarcha nie tylko chorągwie będące w służbie, ale szwadron wojewody wileńskiego (P. Sapiehy), rotę zwinioną, ale także załogi będące na załogach w Bychowie i Słucku, obiecując także wypłatę czwartego miliona niedopłaconego wojsku starego zaciągu. Nie odłączał od zasług również oddziałów zarówno polskiego, jak i cudzoziemskiego autoramentu, które w związku nie były, oraz te, które na „passach” (na Ukrainie – M.N.) i na załogach przebywały, aby nie były od zasług odłączone zgodnie z sugestiami posłów wojskowych. Monarcha zalecał również postrzelanych i w różnych okazjach poranionych żołnierzy, a także powracających z niewoli, aby za straty zdrowia i swoich majątkości otrzymali na przyszłym sejmie nagrodę.

Władca nie pominął własnych interesów, prosząc, aby szlachta poparła wykupienie z rąk Sapiehów ekonomii szawelskiej, co zwiększy prowenty stołu królewskiego. W kolejnych punktach instrukcji nie pominięto zaleceń dygnitarzy W.Ks.Lit., tj. pretensji wojewody wileńskiego i hetmana wielkiego litewskiego Pawła Sapiehy do kwot wydanych na wojsko litewskie oraz wojewody smoleńskiego, hetmana polnego litewskiego M.K. Paca, aby: „jego ustawiczne na usłudze swojej i Rzeczypospolitej wydatki, aby *praevia liquidatione* z podatków na przyszłym sejmie uchwalonych były wypłacone”³³. Zalecono także wypłatę zaległych wydatków śp. Wincentego Korwina Gosiewskiego, podskarbiego wiel-

³¹ NBU, f. I, nr 5953, k. 92r. Jednak to strona królewska dążyła do konfrontacji, ale jazda nie chciała stanąć do bratobójczej walki, odmawiając wzięcia kopii przed decydującym starciem; zob. M. Nagielski, *Druga wojna domowa w Polsce*, s. 270–271.

³² NBU, f. I, nr 5953, k. 92v.

³³ Ibidem, k. 93r.

kiego litewskiego, które winny być wypłacone jego małżonce. Kolejne punkty instrukcji dotyczyły:

- wypłaty poniesionych kosztów na rotę kozacką śp. rotmistrza Krzysztofa Odachowskiego na rzecz jego małżonki;
- przyznania środków na artylerię litewską, bez której hetmani nie będą mogli wyprowadzić wojska w pole przeciwko Moskwie;
- wyznaczenia kwot na coraz większe wydatki ekstraordynaryjne skarbowe, przeznaczane na posłańców, gońców i funkcjonowanie poczty;
- posłowie winni zdecydować, czy w sprawie traktatów z Moskwą należy dać obecnym komisarzom odnowioną plenipotencję, czy też nie;
- długów niespłaconych wobec cesarza Leopolda I, elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma oraz książąt: kurlandzkiego Jakuba Kettlera oraz Ernesta de Croya³⁴, mimo że nie należały one do skarbu W.Ks.Lit., wpisano je z rozkazu monarchy;
- zalecenia wojewody trockiego Mikołaja Stefana Paca, któremu wobec częstych przemarszów wojska zrujnowano starostwo krzyczewskie, aby otrzymał należną rekompensatę;
- podobne zalecenie monarchy dotyczyło zniszczonych dóbr podkomorzego brzeskiego Władysława Leszczyńskiego³⁵ oraz oboźnego litewskiego Albrychta Konstantego Ciechanowskiego.

Wiele miejsca w instrukcji poświęcono trudnej sytuacji nieopłaconego wojska litewskiego, stąd znajdujemy w jednym z punktów taki wpis:

Wie to JKMsć barzo dobrze, że ludzie rycerscy krew swoją dla dostojęństwa jego i całości Ojczyzny hojnie lejący ztąd największą zwykli miewać kontentecę, gdy za krwawe usługi swoje winną od Rzeczypospolitej odbierają wdzięczność. Życzy zatem JKMsć aby wszystkie lenności w połockim, witebskim i innych województwach będące w possessiej ludzi rycerskich *legitimo iure* na ten czas zostające *exemplo* lenności smoleńskiego województwa i powiatu starodubowskiego w wieczność na blisko następującym transformowane były sejmie³⁶.

³⁴ Chodzi o spadkobiercę długu zaciągniętego przez Zygmunta Augusta u Anny, siostry ostatniego księcia szczecińskiego Bogusława XIV Ernesta Ludwiga I Croy-Aarschotta.

³⁵ W. Leszczyński zm. w 1654 r., a urząd podkomorzego brzeskiego objął mimo protestów E. Tyszkiewicza Krzysztof Piotr Piekarski, który w 1666 r. został kasztelanem brzeskim; zob. *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 8: *Ziemia brzeska i województwo brzeskie XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, Warszawa 2020, s. 139.

³⁶ NBU, f. I, nr 5953, k. 94r.

Jednocześnie monarcha wstawiał się za cudzoziemcami, którzy wiele lat służyli w siłach litewskich, aby byli nagrodzeni szlacheckim klejnotem na przyszłym sejmie z zalecenia hetmanów. Nie pominięto także Inflantczyków, którzy znaleźli się w Rzeczypospolitej i wiernie jej służyli, aby za straty swoje „dla uspokojenia Rzeczypospolitej z Szwedami poniesione prędką i proporcjonalną odnieśli nagrodę”. Z innych punktów warto wymienić zalecenie wojewody nowogrodzkiego Krzysztofa Wołodkowicza, aby suma trubecka od wielu lat zalegająca w skarbie koronnym była mu wypłacona. Widzimy zatem, iż większość punktów dotyczyła kwestii opłacenia wojska litewskiego, starszyny wojskowej, nagrodzenia jej za wierną służbę oraz zapomóg dla zranionych i wracających z niewoli żołnierzy. W sprawie, która i na sejmie wiosennym była decydująca, tj. restytucji eksmarszałka, monarcha był wielce ostrożny, zapewniając szlachtę, że nie uchyli się od okazania mu łaski, ale pod warunkiem ukorzenia się jego przed Majestatem JKMcI.

Jak szlachta wilkomierska przyjęła instrukcję królewską, widać z analizy postanowień tego sejmiku w dniu 3 lutego 1666 r.³⁷ Wybrała posłów na sejm walny w osobach Teofila Dunina Rajeckiego, marszałka lidzkiego, oraz Władysława Tyszkiewicza, marszałkowicza litewskiego. Zgodnie z przyjętym obyczajem w preambule instrukcji podziękowano królowi za dotychczasowe prace dla dobra Rzeczypospolitej, trudy związane ze sprawowaniem rządów i utratą zdrowia w licznych wyprawach wojennych. W instrukcji jednak znalazły się punkty, które wskazywały na krytyczny stosunek szlachty do wysłania wojska litewskiego do Korony do walki z rokoszanami, która domagała się od hetmanów litewskich, aby przedstawili oni powody wyprowadzenia tych oddziałów z granic W.Ks.Lit. Także zajęła stanowisko wobec sprawy J. Lubomirskiego, prosząc króla, aby okazał mu łaskę „ile kiedy *submissis* samego pana Lubomirskiego i stanów Rzeczypospolitej *instantia interveniet senatus etiam consultorum* zarazem na początku sejmu *rationes* były odebrane”. Posłowie mieli upraszać króla o rozdanie wakansów na sejmie oraz wyprowadzenie z Rzeczypospolitej szelągów miedzianych. Uskarżano się na Szwedów, którzy mimo podpisanych traktatów oliwskich „cią od naszych niezależnie wybierają, poddanych i zbiegłych nie wydają”. Postulowano zatem, aby do rozmów z nimi powołano odrębną komisję sejmową. Ze względu na niezakończoną wojnę z Moskwą i przechody wojska litewskiego szlachta domagała się przywrócenia konstytucji „*de disciplina militaris*” wobec nasilających się gwałtów i grabieży ze strony wojska oraz aby żadne chorągwie wolontarskie

³⁷ Instrukcja szlachty powiatu wilkomierskiego z 3 II 1666 na sejm warszawski 7 III tr., ibidem, k. 108–112.

„żadnego przejścia ani incursii do tego powiatu nie czynili”. Wyrażano nieufność do podskarbiego litewskiego Hieronima Kryszpina Kirszenszteina, żądając, aby podatki nie były mu przekazywane, ale za asygnacjami hetmanów były rozdawane. Nie pominięto kwestii rokowań polsko-litewskich komisarzy z Moskwą, gdyż szlachcie zależało na ustanowieniu pokoju ze wschodnim sąsiadem. Była także przeciwna stałemu prolongowaniu obrad sejmowych, upoważniając swych posłów, aby już na początku sejmu postawili tę kwestię przed obradującymi stanami.

Zgodnie z instrukcją królewską szlachta wiłkomierska wносиła szereg instancji personalnych dla zasłużonych oficerów i obywateli powiatu. Nie pominięto koniuszego litewskiego Bogusława Radziwiłła, domagając przywrócenia mu starostwa barskiego albo rekompensaty za nie. Szlachta występowała też w sprawie ppłka Karola Marsona, który przypuszczony do klejnotu szlacheckiego nie mógł z racji służby w zamku dyneburskim złożyć przysięgi, aby zatem uczynił to w Wiłkomierzu na sejmiku relacyjnym. Posłowie mieli także poprzeć Inflantczyków, którzy potracili dobra, a nie otrzymali od Rzeczypospolitej żadnej rekompensaty, oraz domagać się, aby zwrócono monarsze pieczęć podskarbiego litewskiego W. Korwina Gosiewskiego, która znajdowała się w posiadaniu śp. wojewody wileńskiego P. Sapięhy. Nie omieszkali również domagać się wydania zbiegłych chłopów do Księstwa Kurlandzkiego oraz czynili instancję tak za M. K. Pacem, hetmanem polnym litewskim, aby otrzymał kwoty wyłożone na rzecz wojska, jak za wojewodą trockim M. S. Pacem w związku ze zniszczeniem jego starostwa krzyczewskiego oraz za referendarzem i pisarzem litewskim Cyprianem Pawłem Brzostowskim.

Podobne instancje mieli wnieść także za krajczym lit. Marcjanem Ogińskim oraz Kazimierzem Dowmontem Siesickim, chorążym wiłkomierskim, który przez wiele lat utrzymywał swoim kosztem rotę husarską. Posłowie mieli także interweniować na sejmie w sprawie krwawych zasług w rocie kozackiej brata starościny starodubowskiej Abramowiczowej – Mikołaja Szemiota, aby zostały jej wypłacone. Poparli również starania Jana Zygmunta Tyzenhauza, chorążego wileńskiego, który stracił dobra w Inflantach, prosząc, aby mógł on otrzymać za zasługi dzierżawę Meyszagołę, oraz wnieśli instancję za Jerzym Dowmontem Siesickim, podstolim braclawskim, aby potwierdzono konstytucję z sejmu 1661 r. dotyczącą jego dóbr, w tym części Białegostoku, jako sukcesora marszałka wielkiego litewskiego Krzysztofa Wiesiołowskiego. Nie zapomniano w instrukcji ponownie wnieść instancję za rotmistrzem Krzysztofem Odachowskim oraz Mikołajem Kopciem, sędzią grodzkim wiłkomierskim, aby tenże otrzymał wyłożone kwoty na komisji skarbowej za 3 ćwierci asekurowane przez hetmana. Poruszono także niewypłaconą kwotę spadkobiercom po kniazich Trubeckich, a także uwolnienie od prze-

chodów wojskowych wójtostwa Traszki. Znajdujemy także instancje dotyczące potwierdzenia jezuitom wileńskim wioski Łoczewicze w powiecie oszmiańskim na erekcję kościoła. Posłowie mieli także wspierać starania ojców karmelitów władysławowskich, aby potwierdzono konstytucją sejmową należące do nich włóki mesztowskie w ekonomii jurborskiej. Przeważały zatem instancje za zasłużonymi wojskowymi i obywatelami powiatu wilkomierskiego, co potwierdzają zalecenia Stefana Czarniawskiego, starosty marienhauskiego i pułkownika „ludu ochoczego” oraz chorążego wilkomierskiego, płk JKMci, Kazimierza Dowmonta Siesickiego, aby jego dom na przedmieściu budnickim został uwolniony od wszelkich ciężarów.

Mimo poparcia wielu wojskowych szlachta wilkomierska, wbrew prośbom króla, przeciwna była nadawaniu cudzoziemcom indygenatów. Znamienne było także poparcie udzielone M. K. Pacowi, aby go monarcha nie oddalał od nominacji na hetmaństwo wielkie po śmierci P. Sapiehy. W jednym z punktów instrukcji czytamy bowiem:

mając [doświa]dczoną dzielność tego odważnego W.Ks.Lit. wodza, mając przed oczyma *diligentissimam* około całości W.Ks.Lit. tego prawdziwego Syna Ojczyzny, buławy wielkiej oraz województwa wileńskiego od JM. Pana wojewody smoleńskiego nie oddał³⁸.

W jednym z ostatnich punktów instrukcji znajdujemy atak na Żydów, aby nie obejmowali oni intratnych stanowisk i arend:

Żydzi, że mimo constitutią wyraźną znowu są *admissi* do wybierania ceł, czołowego i innych arend skarbowych W.Ks.Lit. ponieważ stan szlachecki wielkie od nich ponosi grawamina, tedy omnino o tym constitutią reasumować i tego postrzegać aby to pogaństwo cale było od tego odrzęczone³⁹.

Frekwencja na sejmiku wilkomierskim była spora, gdyż pod instrukcją podpisało się kilkadziesiąt osób, w tym urzędnicy tego powiatu. Spośród nich warto wymienić: marszałka wilkomierskiego i starostę kokenhauskiego Jerzego Zygmunta Dunina Rajeckiego, sędziego ziemskiego wilkomierskiego, starostę rumborskiego Andrzeja Kaczyńskiego, wojskiego wilkomierskiego Stanisława Oziembłowskiego, pisarza ziemskiego wilkomierskiego Jana Kościakowskiego, sędziego grodz-

³⁸ Ibidem, k.110v.

³⁹ Ibidem, k. 112r.

kiego wiłkomierskiego Mikołaja Kazimierza Kopcia, cześnika wiłkomierskiego Władysława Białozora, podstolego mściślawskiego Jana Szwykowskiego, pisarza grodzkiego wiłkomierskiego, skarbnika wiłkomierskiego Michała Stachowskiego czy cześnika wileńskiego Kazimierza Dąbrowskiego. Wydaje się, że dwór mógł być zadowolony z postawy szlachty wiłkomierskiej, gdyż niewiele miejsca poświęcono kwestii restytucji J. Lubomirskiego, prosząc jedynie króla o okazanie mu łaski. Trudno się także dziwić, że krytycznie ustosunkowała się do wyprowadzenia korpusu wojsk litewskich w 1665 r. do Korony do walki z rokoszanami, gdy zagrożone było pogranicze ze strony sił moskiewskich. Petycje natomiast dotyczące zasłużonych obywateli i żołnierzy pokrywały się często z punktami wyrażonymi przez kancelarię królewską w instrukcji skierowanej na sejmik wiłkomierski. Rywalizacja stronnictwa królewskiego pod przewodnictwem Paców z opozycją na Litwie została omówiona przez A. Rachubę, który uznał, iż szlachta kilku powiatów, w tym lidzkiego, wiłkomierskiego, połockiego, słonimskiego, brzeskiego, mińskiego i rzeczyckiego, wypowiedziała się przeciwko dotychczasowej polityce dworu⁴⁰. Także P. Krakowiak analizujący walkę na sejmikach litewskich w lutym 1666 r. stwierdza, iż w Wiłkomierzu mandatami podzielili się stronnicy Paców z Radziwiłłami⁴¹. Dyskusje na sejmiku były jednak zażarte, gdyż obrady trwały cztery dni przy dużej frekwencji szlachty.

Mimo krytycznej postawy wielu sejmików w stosunku do propozycji dworu dotyczącej wyprowadzenia wojska litewskiego do Korony także w 1666 r. Pacom udało się ponownie skierować na pomoc Janowi Kazimierzowi korpus sił litewskich pod komendą hetmana polnego litewskiego M. K. Paca. Jednak niezakończona wojna z Moskwą oraz liczne grabieże przechodzących chorągwi litewskich do Korony i powracających latem na Litwę doprowadziły do wzrostu nastrojów opozycyjnych wśród szlachty litewskiej. Także sejmik szlachty wiłkomierskiej, który odbył się 2 czerwca pod dyktando Zygmunta Dunina Rajeckiego, nie widząc pomocy ze strony M. K. Paca, wysłał do B. Radziwiłła posła Zygmunta Gintowta, aby książę „nie tylko chciał *consilio prodesse*, ale *et vi fortunarum suarum* te kąty opuszczone *auxiliari*”⁴². Wyraźnie szlachta, obawiając się nowej ofensywy sił moskiewskich, a nie widząc pomocy ze strony hetmana polnego litewskiego, postrzegając w osobie koniuszego litewskiego tego, który może stanąć na czele szlachty przeciwko Moskwie. Wzrost wpływów opozycji na tym sejmiku

⁴⁰ A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego*, s. 220–228.

⁴¹ P. Krakowiak, *Dwa sejmy w 1666 roku*, s. 86–88.

⁴² AGAD, AR, dz. II, teka 11, nr 1524; za: A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego*, s. 260.

jest widoczny, biorąc pod uwagę liczbę stronników radziwiłłowskich zebranych w Wilkomierzu. Obok marszałka wilkomierskiego Zygmunta Dunina Rajeckiego widzimy Teofila Dunina Rajeckiego, marszałka łuckiego, sędziego ziemskiego lidzkiego Andrzeja Kaczyńskiego, podstarościego wilkomierskiego Stefana Wańkowicza czy pisarza ziemskiego wilkomierskiego Jana Kościałkowskiego. Poseł miał w Królewcu przekonać B. Radziwiłła, aby powrócił do Rzeczypospolitej i służył radą oraz swą fortuną braci szlacheckiej. Jednocześnie szlachta uchwaliła pospolite ruszenie, aby „wszyscy *nemine excepto* swemi osobami jako wiele kto może strzelców i dragonów z cnoty i miłości ku ojczyźnie matce naszej stawić” do obozu pod Onykszty ruszyli i odprawili tam 22 czerwca generalny popis. Po popisie szlachta miała stanąć na granicy swego powiatu i pełnić powinności wojenne, zastrzegając, iż

jeśliby jmp. Kazimierz Dowmont Siesicki chorąży powiatu wilkomierskiego *ratione* pułku swego w wojsku JKMci W.Ks.Lit. zostającego na wyżej specyfikowany termin do popisu i podniesienia chorągwi nie przybył; tedy my w. jmp. Zygmuntowi Rajeckiemu marszałkowi powiatu naszego dajemy zupełną do popisowania według prawa i koordynowania do dzieł rycerskich moc i władzę⁴³.

Zawarcie ugody z rokoszanami pod Łęgonicami (31 VII 1666) nie zakończyło konfliktu dworu z opozycją, gdyż para królewska nie zrezygnowała z wspierania elekcji *vivente rege* i nie zamierzała udzielić zgody na restytucję do urzędów eksmarszałka. Z kolei opozycja liczyła, iż na sejmie wyznaczonym na 9 listopada 1666 r. sprawa restytucji ich wodza zostanie przeprowadzona.

Jak zatem prezentowała się instrukcja skierowana do szlachty powiatu wilkomierskiego na sejmik przedsejmowy? Posłem JKMci nań był Kazimierz Woyna⁴⁴. W instrukcji potwierdzono wydanie amnestii dla uspokojenia nastrojów wśród szlachty, a także potwierdzono zwołanie sejmu walnego. Nie znajdujemy odniesienia do sprawy J. Lubomirskiego, że będzie poruszana na sejmie. Monarcha podkreślał, że konieczne jest obmyślenie podatków na opłacenie wojska koronnego, które finansował przez trzy ćwierci doby rokoszu. Podobny postulat skie-

⁴³ Zob. laudum pow. wilkomierskiego na sejmiku relacyjnym w Wilkomierzu 2 VI 1666 r., NBU, f. I, nr 5983, k. 175r.

⁴⁴ Zob. instrukcję ur. Kazimierzowi Woynie posłowi JKMci na sejmik przedsejmowy powiatu wilkomierskiego dnia 28 miesiąca września w Wilkomierzu przypadający dnia w Warszawie z kancelariej wielkiej W.Ks.Lit. dnia 12 września roku pańskiego 1666, NBU, f. I, nr 5953, k. 133–137.

rowany był do szlachty wiłkomierskiej w stosunku do wojska litewskiego, który w borgowej służbie pozostaje. Jan Kazimierz potwierdzał, iż popiera wypłatę siłom litewskim czwartego miliona, „który według postanowienia olitskiego na pierwszym sejmie po rozwiązaniu związku miał być obmyślony”. Monarcha ponownie podnosił prawa chorągwi zarówno polskiego, jak i cudzoziemskiego zaciągu, które w związku nie były, a teraz są zwinięte oraz te, które podjęły służbę na Ukrainie, aby były usatysfakcjonowane w swoich zasługach. Także i te roty, „spod których towarzystwo przebrawszy nad proporcją wydzielonej wojsku W.Ks.Lit. zapłaty powyjeżdżali, albo na placu za całość Ojczyzny polegli, albo w domach poumierali, a drudzy ich nie mieli, aby to co skarb *pro soluto* ze trzech milionów tym chorągwiom wytracił”, było im zwrócone⁴⁵. Podobnie jak we wcześniejszych instrukcjach przedsejmowych król zalecał szlachcie opiekę nad żołnierzami ranymi w bataliach oraz tych, którzy powrócili z niewoli moskiewskiej.

Następnie mamy szereg zaleceń do nagrody dygnitarzy litewskich oraz zasłużonych wojskowych jak np. hetmana polnego litewskiego M.K. Paca, uregulowania długów śp. W. Korwina Gosiewskiego, biskupa wileńskiego Jerzego Białłozora oraz rotmistrza Krzysztofa Odachowskiego. Podniesiono także sprawę długów związanych z finansowaniem artylerii litewskiej oraz ponownie spłaty zaciągniętych zobowiązań wobec elektora brandenburskiego zgodnie z paktami bydgoskimi i długów wobec książąt kurlandzkiego Kettlera oraz de Croya. Nie bez znaczenia było zobowiązanie zniesienia kondemnat w trybunałach tak koronnych, jak i litewskich na żołnierzy w dobie rokосу i potwierdzenie amnestii. Wobec stałych zatargów między mieszkańcami Inflant szwedzkich i polskich znajdujemy punkt dotyczący wolnego handlu na Dźwinie, który był zatwierdzony przez traktat oliwski, a nie jest respektowany przez Szwedów. Ponownie w instrukcji znajdujemy zalecenie wojewody trockiego Mikołaja Paca, aby mógł otrzymać zadośćuczynienie za szkody poczynione w jego starostwie krzyzewskim przez przechodzące przez nie chorągwie litewskie i lokowane tamże obozy nieprzyjacielskie. Podobne zalecenie znajdujemy w odniesieniu do wojewody nowogrodzkiego Krzysztofa Wołodkiewicza, aby na tym jesiennym sejmie mógł wreszcie otrzymać satysfakcję w wypłacie sumy trubeckiej. Nie pominięto także kwestii znalezienia funduszy dla komisarzy polsko-litewskich negocjujących warunki traktatu z Moskwą, tj. nowej prowizji dla nich, gdyż: „dwoje podymne z konwokacji grodzieńskiej na prowizją onym pozwolone niespełna wydane”⁴⁶.

⁴⁵ Ibidem, k. 134r.

⁴⁶ Ibidem, k. 137r.

Pod instrukcją widnieją podpisy kanclerza litewskiego Krzysztofa Paca oraz pisarza W.Ks.Lit. Andrzeja Kotowicza.

Zebrana w Wilkomierzu szlachta w dniu 28 września wybrała na posłów koniuszego litewskiego B. Radziwiłła oraz Teofila Skumina Rajeckiego, marszałka lidzkiego, co oznaczało wyraźną dominację stronnictwa radziwiłłowskiego oraz kłeskę faksji pacowskiej, która nie zdołała przeforsować swego kandydata oraz żadnego punktu do sporządzonej instrukcji. Z relacji koniuszego litewskiego wynika, że kanclerz litewski K. Pac „nasłuchał się jako mu publice od matki łajano. Pana chorążego [Kazimierza Dowmonta Siesickiego] i podsędka [Wawrzyńca Poczobuta] tak skonfundowano, że w kole jako dzieci płakali”⁴⁷. Wyraźnie zatem widać, iż szlachta po dwukrotnym wyprowadzeniu wojsk litewskich, w 1666 r. pod komendą M. Paca i przy nadal aktualnym zagrożeniu granic ze strony Moskwy wobec niezakończonych pertraktacji krytycznie odniosła się do monarchy, sprzeciwiając się m.in. zwrotowi przez Rzeczpospolitą kwot wydatkowanych przez dwór na oddziały walczące z J. Lubomirskim. Po kurtuazyjnym docenieniu starań monarchy o dobro Rzeczypospolitej szlachta w jednym z pierwszych punktów instrukcji domagała się, aby amnestia była aprobowana i zatwierdzona przez konstytucję sejmową. Wprost stwierdzano, iż jeśli pokój z Moskwą nie zostanie zawarty, a wojsko litewskie ponownie od granic odejdzie, należy zwołać pospolite ruszenie do obrony Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Wiele miejsca poświęcono w instrukcji opłaceniu wojska litewskiego, postulując, aby czwarty milion „*per constitutionem pozwolony*” został przeznaczony dla pokrzywdzonych. Wybrani posłowie mieli się starać, aby „*rigor discipline militaris*” był wprowadzony wobec szkód i grabieży czynionych przez przemarsze oddziałów litewskich. Ostro występowano przeciwko powierzaniu komendy w fortecach i twierdzach cudzoziemcom, a także przeciwko temu, aby rotmistrzostwa w rotach wołosko-tatarskich powierzano tylko szlachcie osiadłej. Szlachta była przekonana, iż liczebność armii litewskiej na papierze znacznie różni się od tej, która znajduje się w służbie. W jednym z punktów instrukcji czytamy bowiem:

komput wojska żeby był *in liquido* i żebyśmy wiedzieli jeżeli zupełna liczba w wojsku tych zostaje, na których skarb dodatki wyciąga upomnią się na początku sejmu Ich. MM. PP. posłowie u jmp. pisarza polnego W.Ks.Lit. [Aleksandra Hilarego Połubińskiego], żeby wedle zwyczaju oddał jmp. marszałkowi poselskiemu⁴⁸.

⁴⁷ Za: A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego*, s. 275–276.

⁴⁸ Marszałkiem sejmu jesiennego 1666 r. został starosta liwski Marcin Oborski; zob. P. Krakowiak, op. cit., s. 376–377.

Uderzeniem w dwór był punkt domagający się, aby wszystkie konstytucje dotyczące elekcji królów zostały na tym sejmie powtórzone, co jednoznacznie świadczyło, że szlachta wilkomierska przeciwna jest dalszym planom pary królewskiej elekcji *vivente rege*. Domagano się także, aby wojskowych będących w służbie nie obejmowały exempty hetmańskie, które zwalniały ich przed stawiennictwem przed sądami cywilnymi za szkody i grabieże poczynione w trakcie przemarszów.

Szlachtę drażniły nie tylko wydawane przywileje na urzędy ziemskie i grodzkie przez kancelarię litewską jednej osobie, co tyczyło także łączenia buławy i laski marszałkowskiej czy podskarbiostwa i buławy, co miało miejsce w kreowaniu kadry urzędniczej zarówno na Litwie, jak i w Koronie. Inne punkty były także nie w smak dworowi. Żądano bowiem zamknięcia mennicy wileńskiej i Hornowej, aby sejmy nie były prolongowane, bo daje to powód do ich zrywania, i aby wakanse przez monarchę były rozdawane na początku obrad sejmowych. Nie pominięto także stałego punktu w instrukcjach wilkomierskich odnoszącego się do relacji ze Szwedami. Posłowie mieli donieść sejmującym stanom skargę „posłowi szwedzkiemu, że się pactom [oliwskim] w tej mierze nie dzieje dość, iż poddanych naszych, którzy do Inflant zbiegają nie chcą Szwedzi wydawać pp. ich dziedzicznym”⁴⁹.

W innych punktach ostro występowano przeciwko cudzoziemcom, aby mocą konstytucji nie byli delegowani do żadnych poselstw i aby żadne indygenaty i nobilitacje nie były im udzielane. Pośrednio uderzało to także w dwór królewski, gdyż tak w dyplomacji, jak i w kadrze wojska zaciągu cudzoziemskiego było wielu obcokrajowców, co nie uchodziło uwadze szlachty. Podnoszono kwestie, które tyczyły codziennego życia mieszkańców W.Ks.Lit., w tym o odbudowie mostu na rzece Wilii pod Wilnem, aby

na dawnym miejscu był erigowany, który że nie tylko miastu i województwu wileńskiemu, ale i Księstwu Żmudzkiemu, wilkomierskiemu, upitskiemu, kowieńskiemu powiatom jest nader potrzebny zniosą się Ich. Mśc PP. posłowie nasi z posłami pomienionych powiatów i pozwolą na spólną dla wystawienia tego mostu z miastem wileńskim contributią⁵⁰.

Ponownie w instrukcji znalazły się punkty odnoszące się do spłaty długów na rzecz Fryderyka Wilhelma i książąt J. Kettlera i Ernesta de Croya. Zgodnie z in-

⁴⁹ NBU, f. I, nr 5953, k. 149v.

⁵⁰ Ibidem, k. 50r.

strukcją królewską umieszczono punkty zalecające wielu dygnitarzy litewskich, m.in. M. K. Paca, hetmana polnego litewskiego, wojewody trockiego M. Paca i koniuszego litewskiego B. Radziwiłła. Tego ostatniego szlachta wilkomierska kilkakrotnie wymieniała w swej instrukcji. Prosiła bowiem, aby szwadron z jego pułku, który z rozkazu hetmanów litewskich był za Dnieprem we wszystkich okazjach z JKMcią⁵¹, a inni żołnierze z tego pułku służyli na załodze w twierdzy słuckiej i całe „województwo nowogrodzkie od kozaków opędzają” panowie. Posłowie mają zalecić na sejmie JKMci i Rzeczypospolitej, aby pułk księcia „nie tylko zasługi z skarbu Rzeczypospolitej zarówno z drugim wojskiem jako dotąd odbierali, ale żeby też na tych ludzi osobliwy był respekt tak z tej miary, że się do żadnych związków ani konfederacyjej przez te wszystkie czasy nie wiązali jako że chlebów żadnych nie brali od pięciu lat”⁵². Posłowie mieli się domagać rekompensaty dla B. Radziwiłła za utracone starostwo barskie. Wstawiali się także za miastem Kopysią leżącym na pograniczu z Moskwą, aby otrzymało libertację w związku z odparciem wielu szturmów moskiewskich i zniszczenia miasta przez przechodzące oddziały. W petitiach znajdujemy ciąg dalszy instancji o wypłatę zasług śp. W. K. Gosiewskiemu, a także z pozostającym z nim w służbie wojskowej ppłk. Jozafatowi Abrahamowi Kreyszowi, staroście tapiowskiemu⁵³. Na liście tej widzimy C. P. Brzostowskiego, pisarza i referendarza litewskiego, który poniósł koszty w trakcie negocjacji z posłami moskiewskimi w Warszawie i we Lwowie (z Afanasijem Ordinem Naszczokinem) oraz starościaną starodubowską Katarzyną Abramowiczową, która wobec długów zarówno małżonka, jak i nieboszczyka „Mikołaja Szemiota rotmistrza JKMci, rodzonego swego, zaciągnionych na usługę Rzeczypospolitej i zatrzymanie różnych w wojsku chorągwi wszystkie majątności ma oppignorowane i całe zawiedzione, aby z tego sejm w otrzymaniu zapłaty mogła być ukontentowana”⁵⁴.

Ponownie widzimy zalecenie pła JKMci Kazimierza Dowmonta Siesickiego, chorążego wilkomierskiego, do libertacji jego kamienicy na przedmieściu wileńskim naprzeciwko Bramy Rudnickiej. Posłowie mieli gorąco go zalecać za zasługi wojenne i koszty ponoszone w utrzymaniu chorągwi. W instrukcji czytamy, iż

⁵¹ Chodzi o udział tego szwadronu w kampanii zadnieprzańskiej Jana Kazimierza na przełomie 1663/1664 r.

⁵² NBU, f. I, nr 5953, k. 151r.

⁵³ Zapewne chodzi o pochodzącego ze znanej rodziny osiadłej na Żmudzi – Kęstortów; zob. A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 10, Warszawa 1907, s. 2–3.

⁵⁴ NBU, f. I, nr 5953, k. 51v.

jako odważny syn Ojczyzny siła czyniąc i po dziś dzień w tejsze Rzeczypospolitej służbie zostaje i prowadząc szlachcie *in audito exemplo* przez tak długi czas husarską chorągiew, dragonii *squadron* wielką *substantiom* swoim przynosi stratę a z szcudrobliwiej ręki Pańskiej po tak częstych instantiach naszych proporcjonalnej nie odbiera za straty i odwagi swoje *consolatiir*⁵⁵.

Poparto także starania podstolego braclawskiego Jerzego Dowmonta Sieśickiego, aby zwrócono mu dobra Białystok pozostające obecnie we władaniu Rzeczypospolitej, oraz Mikołaja Kopcia, sędziego grodzkiego wiłkomierskiego, który własnym kosztem wystawił rotę kozacką, aby otrzymał należne zasługi za trzy ćwierci służby. Z innych zaleceń warto wymienić poparcie prośby Scipiona Morykoniego, sukcesora Fredianiego Morykoniego Pucciniego, aby przywilej otrzymany od króla Zygmunta Augusta na indygenat został potwierdzony na przyszłym sejmie walnym⁵⁶.

Wstawiono się także za karmelitami władysławowskimi, aby w zamian za przyznaną im przez parę królewską Cecylię Renatę i Władysława IV kwotę 400 zł z intraty jurborskiej fundowanej na ich klasztor otrzymali włóki mesztowskie należące do tejsze ekonomii. I tym razem w obradach sejmiku wiłkomierskiego wzięło udział kilkudziesięciu posesjonatów, w tym wielu urzędników tego powiatu. Pod instrukcją podpisały się bowiem m.in. następujące osoby: Jerzy Zygmunt Dunin Rajewski, marszałek wiłkomierski i starosta kokenhauski, Stanisław Zenowicz, podkomorzy wiłkomierski i leśniczy wilkiski, Kazimierz Dowmont Siesicki, chorąży wiłkomierski, Andrzej Kaczyński, sędzia ziemski wiłkomierski i starosta rumborski, Wawrzyniec Odlanicki Poczobut, podsędek wiłkomierski, Stanisław Oziembłowski, wojski wiłkomierski, Jan Kościółkowski, pisarz ziemski wiłkomierski, Stefan Wańkowicz, podstarości powiatu wiłkomierskiego, Mikołaj Kopec, sędzia grodzki wiłkomierski, Jan Szwykowski, pisarz grodzki wiłkomierski, Mikołaj Danielewicz, podstoli wendeński czy Michał Stachowski, skarbnik wiłkomierski.

Jak widzimy, większość zaleceń sejmiku była powtórnie kierowana do sejmujących stanów ze względu na zerwanie kolejnych sejmów i pokrywała się także z punktami występującymi w instrukcji JKMcI na sejmik tego powiatu. Szlachta wiłkomierska ośmielona przybyciem na obrady księcia B. Radziwiłła i jego

⁵⁵ Ibidem, k. 52r.

⁵⁶ Scypio Moriconi otrzymał indygenat dopiero na sejmie 1673 r. Na sejmie w 1676 r. wywiódł genealogię rodu i złożył przysięgę; *Album armorum Nobilium Regni Poloniae XV–XVIII saec. Herby nobilitacji i indygenatów XV–XVIII w.*, oprac. B. Trelińska, Lublin 2001, nr 1107, s. 397.

adherentów wyraźnie opowiedziała się przeciwko polityce dworu wspieranej przez Paców. Nie tylko zdecydowanie sprzeciwiała się, aby skarb litewski opłacił oddziały litewskie, które w Koronie wspierały króla w walce z rokoszanami J. Lubomirskiego, ale wręcz żądała potwierdzenia w konstytucjach przyszłego sejmku wszystkich praw dotyczących wolnej elekcji, stanowczo sprzeciwiając się planom dworu wprowadzenia elekcji *vivente rege* zakazanej prawem⁵⁷. Z przedstawionego materiału wynika, że w ciągu dwóch lat rokoszu zmieniły się nastroje i poglądy szlachty dotyczące polityki pary królewskiej. Potwierdzają to obie omówione instrukcje tego sejmiku z 1665 i 1666 r. Nie tylko szlachta wilkomierska, ale i z innych powiatów litewskich, negatywnie odbierała wyprowadzenie wojsk W.Ks.Lit. do Korony na pomoc królowi, gdy zagrożone były granice od strony Moskwy i nadal nie przynosiły skutku długotrwałe rokowania komisarzy obu stron. Także P. Krakowiak zwraca uwagę, że działania opozycji, której przewodzili Radziwiłłowie, Sapiehowie i Ogińscy, doprowadziły do wyboru na wielu sejmikach posłów opozycyjnie nastawionych do dworu, a przede wszystkim do supremacji na Litwie rodu Paców⁵⁸.

Deputacja wilkomierska na czele z B. Radziwiłłem uczestniczyła w obradach sejmku walnego, który rozpoczął obrady 9 listopada 1666 r. pod łaską marszałka Marcina Oborskiego. O aktywności obu posłów wilkomierskich nic nie wiemy, mimo dysponowania diariuszami tego sejmku oraz opisem jego przebiegu autorstwa zarówno P. Krakowiaka, jak i S. Ochmann-Staniszeńskiej i Z. Staniszeńskiego⁵⁹. Sam B. Radziwiłł przybył do Warszawy dopiero 14 grudnia, a więc niemal miesiąc od rozpoczęcia jego obrad, i faktycznie dopiero 18 grudnia zasiadł w izbie poselskiej. Sejm zerwał poseł witebski Teodor Łukomski, związany z opozycją litewską na czele z Radziwiłłami, Sapiehami, Ogińskimi, a także A. H. Połubińskim i J. K. Hlebowiczem. Rozdanie buław: wielkiej M. K. Pacowi, a polnej wojewodzie witebskiemu Władysławowi Wołłowiczowi, do której pretendował poza pisarzem polnym litewskim także B. Radziwiłł, było jednym z głównych powodów protestacji posła witebskiego⁶⁰. Mimo że sprawa J. Lubomirskiego początkowo nie absorbowwała posłów, opozycja złożona z posłów koronnych, kierowana przez kanclerza koronnego Jana Leszczyńskiego i kasztelana poznańskiego Krzysztofa Grzymułtowskiego, domagała się restytucji eksmarszałka.

⁵⁷ Zob. A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego*, s. 275–276.

⁵⁸ P. Krakowiak, op. cit., s. 361–363.

⁵⁹ Ibidem, s. 375–462; por. S. Ochmann-Staniszeńska, Z. Staniszeński, op. cit., t. I, s. 449–479.

⁶⁰ P. Krakowiak, op. cit., s. 435–438.

Według Władysława Czaplińskiego o zerwanie sejmu „pomawiano o to w pierwszym rządzie dwór, nie brakło także podejrzeń na stronników Lubomirskiego. Sądząc jednak z relacji zamieszczonej w listach Krzysztofa Paca do wojewody smoleńskiego [M.K. Paca], możemy przypuszczać, że sejm ten padł ofiarą wzajemnych nienawiści wielmożów litewskich, Paców z jednej, a Sapiehów, Ogińskich i Połubińskich, których narzędziem w tym wypadku był Łukomski [Teodor], z drugiej strony”⁶¹. Analizując obrady tego sejmu, P. Krakowiak słusznie jednak uznał, iż Jan Kazimierz szedł na duże ustępstwa zarówno w kwestii wakansów, jak i zamknięcia mennic tak w Koronie, jak i na Litwie. Osobiście starał się przekonać posła witebskiego, aby zrezygnował ze swoich żądań i zezwolił na prolongatę obrad sejmowych. Do zgody nie przekonały posłów ani odczytana korespondencja komisarza do rozmów z Moskwą C. P. Brzostowskiego, ani coraz trudniejsza sytuacja na Ukrainie, grożąca konfliktem z Chanatem Krymskim. Sam T. Łukomski skarżył się w izbie poselskiej na groźby skierowane przez delegację wojska litewskiego wobec niego, prosząc o gwarancję bezpieczeństwa. Nie odmówił jej monarcha, potwierdzając, że obrażający go wojskowi staną przed sądem marszałkowskim⁶². Podczas obrad dochodziło do ostrych ataków posłów litewskich na deputatów od wojska litewskiego, którzy domagali się głównie wypłaty żołdu, strasząc, iż wojsko wybierze stacje (aprowizacje) w tym województwie, z którego poseł zerwie obrady. Najbardziej aktywni w tych atakach byli malkontenci litewscy, którzy zarazem stanowili rdzeń opozycji wobec dworu. Do nich zaliczył A. Rachuba m.in. marszałka lidzkiego Teofila Rajeckiego, Teodora Łukomskiego, podskarbiego nadwornego litewskiego Kazimierza Sapiehę, krajczego litewskiego Marcjana Ogińskiego, marszałka wołkowyskiego Jana Ogińskiego, podczaszego nowogródzkiego Jana Cedrowskiego, chorążego Słonimskiego Damiana Jeśmana czy wojskiego lidzkiego Kazimierza Teofila Kuncewicza. Wielu z nich związanych było z Radziwiłłami i Sapiehami, stanowiąc coraz silniejszą opozycję wobec trzymających z dworem Paców⁶³.

Rozejście się sejmujących stanów bez uchwał 27 grudnia 1666 r. zwiastowało kolejne kłopoty wobec nieopłacenia armii oraz zniesienia pod Ścianą i Braiłowem dywizji sił koronnych pod komendą Sebastiana Machowskiego przez siły kozacko-tatarskie. Jak zachowali się posłowie wiłkomierscy w ostatnich dniach

⁶¹ W. Czapliński, *Opozycja wielkopolska po krwawym potopie (1660–1668)*, Kraków 1930, s. 132; por. A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego*, s. 290–291.

⁶² P. Krakowiak, op. cit., s. 426–431.

⁶³ A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego*, s. 289.

funkcjonowania sejmu, nie wiemy, ale sądzić należy, że solidaryzowali się z opozycją, tym bardziej że sporym zaskoczeniem była nominacja na hetmana polnego litewskiego Władysława Wołłowicza, pomijająca aspiracje zarówno B. Radziwiłła, jak i A.H. Połubińskiego. W instrukcjach tego powiatu dominują kwestie związane z zabezpieczeniem granic Wielkiego Księstwa Litewskiego, rozmów komisarzy z Moskwą, opłaceniem armii litewskiej, zamknięciem mennic oraz funkcjonowaniem trybunałów skarbowych. Wiele miejsca zajmowały instancje i zalecenia zasłużonych wojskowych i urzędników litewskich, którzy dotąd nie otrzymali satysfakcji na kolejnych zrywanych sejmach lat 1664–1666. Z prezentowanych instrukcji tego powiatu wynika, że szlachta nie chciała angażować się w walkę o restytucję J. Lubomirskiego, gdyż groziło to ponownym użyciem przez Paców korpusu litewskiego, wzmacniającego króla w jego walce z rokoszanami przy jednocześnie toczących się rokowaniach z Moskwą o zawarcie traktatu pokojowego. Spory o restytucję eksmarszałka, które doprowadziły do zerwania czterech kolejnych sejmów, stanowiły dla Litwinów istotny przekaz, iż kłótnie w Koronie mogą doprowadzić do dalszych strat terytorialnych na rzecz Moskwy. Brak środków na opłacenie armii litewskiej, tak potrzebnej na pograniczu z Moskwą, zaciążyło na rokowaniach komisarzy polsko-litewskich z moskiewskimi w latach 1665–1666. Dwuletnia wojna domowa w Rzeczypospolitej miała istotny wpływ na osłabienie stanowiska strony polsko-litewskiej w rokowaniach i kształcie rozejmu podpisanego z Moskwą w Andruszowie⁶⁴.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- AGAD w Warszawie, Archiwum Radziwiłłowskie, dz. II, ks. 20, teka 11, nr 1524.
 AGAD, Archiwum Publiczne Potockich, rkp. 321.
 Biblioteka Książąt Czartoryskich Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie, rkp. nr 2446 IV.
 Biblioteka Narodowa w Warszawie, rkp. 3092.
 Nacjonalnaja Biblioteka Ukraini im. V. I. Vernadskiego w Kijowie, f. I, nr 5953.

Źródła drukowane

- Akty izdavaemyje Vilenskoju Archeografičeskoju Kommissieju dla razbora drevnich aktov v Vilnie*, t. 34, Wilno 1909.

⁶⁴ Zob. Z. Wójcik, *Traktat andruszowski 1667 roku i jego geneza*, Warszawa 1959, s. 210–215.

Opracowania

- Album armorum Nobilium Regnii Poloniae XV–XVIII saec. Herby nobilitacji i indygenatów XV–XVIII w.*, oprac. B. Trelińska, Lublin 2001.
- Boniecki A., *Herbarz polski*, t. 10, Warszawa 1907.
- Czapliński W., *Opozycja wielkopolska po krwawym potopie (1660–1668)*, Kraków 1930.
- Kłaczewski W., *W przededniu wojny domowej w Polsce. Walka sejmowa lat 1664–1665*, Lublin 1984.
- Krakowiak P., *Dwa sejmy 1666 roku*, Toruń 2010.
- Nagielski M., *Druga wojna domowa w Polsce. Z dziejów polityczno-wojskowych Rzeczypospolitej u schyłku rządów Jana Kazimierza Wazy*, Warszawa 2011.
- Nagielski M., *Rokosz Jerzego Lubomirskiego w 1665 roku*, Warszawa 1994.
- Nagielski M., *Szlachta powiatu wiłkomierskiego wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego w latach 1665–1666*, w: *Druga wojna domowa w Polsce. Z dziejów polityczno-wojskowych Rzeczypospolitej u schyłku rządów Jana Kazimierza Wazy*, Warszawa 2011.
- Nagielski M., *Tytus Liwiusz Boratini (Burrattini) i jego rozliczenia z wojskiem Wielkiego Księstwa Litewskiego z lat 1664–1668*, w: *Jednostka, rodzina i struktury społeczne w perspektywie historycznej. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Cezaremu Kukli z okazji 45-lecia pracy naukowej*, red. P. Łozowski, R. Poniak, Białystok 2022.
- Ochmann-Staniszevska S., Staniszevski Z., *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo – doktryna – praktyka*, t. 1–2, Wrocław 2000.
- Rachuba A., *Boje Jana Kazimierza o Litwę w latach 1656–1668. Sukces stronnictwa dworskiego w walce z opozycją*, w: *Dwór a kraj. Między centrum a peryferiami władzy. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski na Wawelu*, red. R. Skowron, Kraków 2003.
- Rachuba A., *Konwokacja litewska w Białej w 1665 roku*, w: *Studia historyczno-prawne. Prace dedykowane Profesorowi Janowi Sereydcy w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, red. J. Dorobisz, W. Kaczorowski, Opole 2004.
- Rachuba A., *Litwa wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego 1664–1667*, w: *Król a prawo stanów do oporu*, red. M. Markowski, E. Opaliński, R. Skowron, Kraków 2010.
- Rachuba A., *Litwa wobec sądu nad Jerzym Lubomirskim*, KH 93, 1987, 3.
- Rachuba A., *Radziwiłłowie wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 3: *Radziwiłłowie XVI–XVIII wieku: w kręgu polityki i kultury*, Warszawa 1989.
- Rachuba A., *Sejmiki generalne Wielkiego Księstwa Litewskiego w Wołkowysku i Słonimiu*, w: *Między Zachodem a Wschodem. Studia z dziejów Rzeczypospolitej w epoce nowożytnej*, red. J. Staszewski, K. Mikulski, J. Dumanowski, Toruń 2002.
- Rachuba A., *Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763*, Warszawa 2002.
- Rachuba A., *Wielkie Księstwo Litewskie wobec rokoszu Jerzego Lubomirskiego w latach 1664–1667*, Warszawa 1979 (praca doktorska w bibliotece Wydziału Historii Uniwersytetu Warszawskiego).
- Rachuba A., *Zabiegi Dworu i Jerzego Lubomirskiego o pozyskanie Litwy w 1664 r.*, PH, 78, 1987, 1. *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 8: *Ziemia brzeska i województwo brzeskie XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, Warszawa 2020.
- Wasilewski T., *Wazowie w Błotkowie, Terespolu i Białej*, w: *Z nieznaney przeszłości Białej i Podlasia*, red. M. Skowronek, Biała Podlaska 1990.
- Wójcik Z., *Traktat andruszowski 1667 roku i jego geneza*, Warszawa 1959.

Abstract

Wilkomierz Sejmik as a forum for political struggle in the era of Jerzy Lubomirski's rebellion in the light of royal instructions

Keywords: Wilkomierz, instructions, rebellion, Lubomirski, Grand Duchy of Lithuania

Jerzy Lubomirski's rebellion in 1665–1666 significantly influenced the transformations taking place among the political elite of the Grand Duchy of Lithuania, as well as changing the views of the nobility not only on the ongoing civil war in the Crown, but on the policy of the royal court during the mentioned period. This is linked to the struggle between the royalist party led by the Pacs and the opposition grouped around the Radziwills and the Sapiehas. The nobility of Wilkomierz was critical of the ongoing civil war in the Crown, as twice, in both 1665 and 1666, the Pacs led a corps of Lithuanian troops out of its borders to reinforce the royal troops to fight J. Lubomirski's rebels. The immediate threat to the Lithuanian borders in the face of the unfinished war with Moscow and the lack of funds to pay for the armed forces of the Grand Duchy of Lithuania were important problems to which the Wilkomierz nobility drew attention in pre-Sejm instructions. It became increasingly strongly associated with opposition to the royal court, coming out sharply against the plans raised by the royal couple to resume *vivente rege* elections, and demanding that the laws on free election in the Commonwealth be confirmed at the Sejm. In its instructions, it devoted a great deal of space to recommending both the military and its citizens for awards for war merits, while demanding that no indigenates be granted to foreigners. The difficult situation of Lithuania in the face of the protracted treaties with Moscow and the civil war in the Crown resulted in a large attendance of the nobility at the pre-Sejm assemblies, which testified to their involvement in public life in the important problems that troubled not only the elite, but the society of the Commonwealth at the time.

Translated by Stefan Kubiak